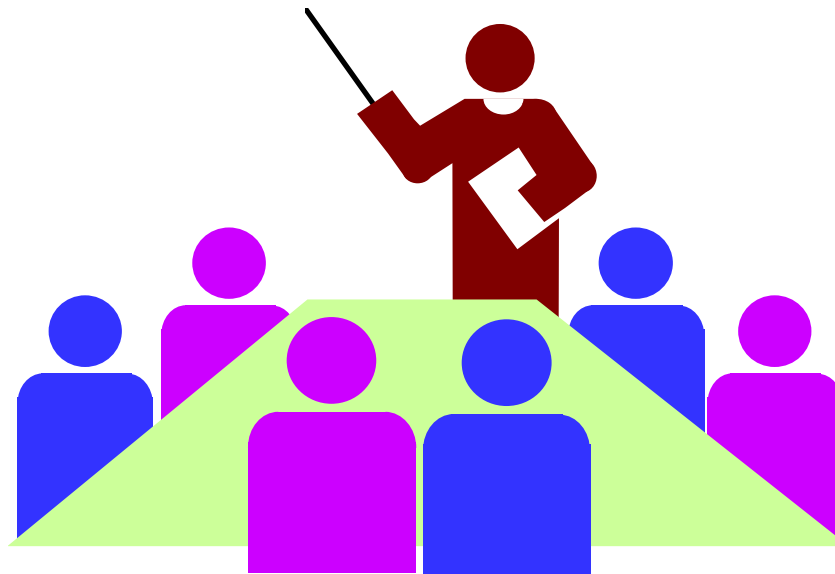

Lineáris egyenletrendszerek

Készítette: Dr. Ábrahám István

A **lineáris egyenletrendszereket** kiterjedten használják **optimumszámítási feladatokban**.

A téma tárgyalásához előkészületet kell tenni.

Mátrix faktorizáció

A faktorizáció a mátrix szorzattá alakítását jelenti.

A szorzattá alakítása során csak a két tényező szorzatokkal foglalkozunk.

Bázisfaktorizáció: mátrixoknak olyan szorzattá alakítása, amikor az **első tényező oszlopvektorai bázist** alkotnak az eredeti mátrix oszlopvektor terében.

Példa: Legyen az \underline{A} mátrix:

$$\underline{A} = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 4 & 0 & 4 \\ -2 & -3 & -7 & -1 & -5 \\ 2 & 1 & 5 & 3 & -1 \end{bmatrix}$$

Igazolhatjuk, hogy az \underline{A} mátrix rangja 2, és alkossa az első két vektor a bázist.

Az \underline{A} bázisfaktorizációja:

$$\begin{bmatrix} 1 & 2 & 4 & 0 & 4 \\ -2 & -3 & -7 & -1 & -5 \\ 2 & 1 & 5 & 3 & -1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 2 \\ -2 & -3 \\ 2 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 & 2 & 2 & -2 \\ 0 & 1 & 1 & -1 & 3 \end{bmatrix} \quad \text{Végezzük el a szorzást!}$$

A második tényező oszlopait még megmagyarázzuk.

Tétel: Az \underline{A} mátrix bázisfaktorizációja: $\underline{A}=\underline{A}_1 \cdot [\underline{E}_r \underline{D}]$,

ahol az \underline{A}_1 az eredeti \underline{A} mátrix rangjának megfelelő számú független oszlopvektora \underline{A} -nak,

az $[\underline{E}_r \underline{D}]$ egyesített mátrixban \underline{E}_r a $r(\underline{A})$ -nak megfelelő rendű **egységmátrix**,
 \underline{D} az \underline{A}_1 -be **be nem került oszlopvektorok az \underline{A}_1 bázison vett koordinátaikkal.**

Bizonyítás: Legyen az $\underline{A}=[\underline{a}_1 \underline{a}_2 \dots \underline{a}_p]$ oszlopvektorokra **particionált mátrix** rangja r .

Legyen az első r darab oszlopvektor lineárisan független.

Ekkor az $\underline{a}_1 \underline{a}_2 \dots \underline{a}_r$ **bázist alkot**, tehát az \underline{A} minden oszlopvektora felírható az $\underline{a}_1 \underline{a}_2 \dots \underline{a}_r$ vektorok **lineáris kombinációjaként**.

Jelölés: $\underline{A}_1=[\underline{a}_1 \underline{a}_2 \dots \underline{a}_r]$.

Igaz: $\underline{a}_1=\underline{A}_1 \cdot \underline{e}_1$, $\underline{a}_2=\underline{A}_1 \cdot \underline{e}_2$, \dots $\underline{a}_r=\underline{A}_1 \cdot \underline{e}_r$, és:

$\underline{a}_{r+1}=\underline{A}_1 \cdot \underline{d}_{r+1}$, ahol a \underline{d}_{r+1} az \underline{a}_{r+1} vektor koordinátái az $(\underline{a}_1; \underline{a}_2; \dots ; \underline{a}_r)$ bázisra vonatkozóan. Hasonlóan:

$\underline{a}_{r+2}=\underline{A}_1 \cdot \underline{d}_{r+2}$ és így tovább: $\underline{a}_p=\underline{A}_1 \cdot \underline{d}_p$.

Így: $\underline{A}=[\underline{A}_1 \cdot \underline{e}_1 \quad \underline{A}_1 \cdot \underline{e}_2 \quad \dots \quad \underline{A}_1 \cdot \underline{e}_r \quad \underline{A}_1 \cdot \underline{d}_{r+1} \quad \underline{A}_1 \cdot \underline{d}_{r+2} \quad \dots \quad \underline{A}_1 \cdot \underline{d}_p]=\underline{A}_1 \cdot [\underline{e}_1 \quad \underline{e}_2 \quad \dots \quad \underline{e}_r \quad \underline{d}_{r+1} \quad \underline{d}_{r+2} \quad \dots \quad \underline{d}_p]$

Ezzel **végeztünk**, hiszen $[\underline{e}_1 \quad \underline{e}_2 \quad \dots \quad \underline{e}_r]=\underline{E}_r$ és $[\underline{d}_{r+1} \quad \underline{d}_{r+2} \quad \dots \quad \underline{d}_p]=\underline{D}$.

Az előző példában a szorzattá alakítás második tényezőjében az első két vektor egységvektor, a következő hármat pedig a bázisba be nem vont vektorok új koordinátái adják.

Lineáris egyenletrendszerek megoldása

Lineáris az egyenletrendszer, ha az egyenletrendszert alkotó m darab egyenletben az x_i ($1 \leq i \leq n$) ismeretlenek első hatványon szerepelhetnek.

Az egyenletrendszer **általános alakja**:

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n = b_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n = b_2$$

...

$$a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \dots + a_{nm}x_n = b_m$$

Az a_{ij} együtthatókat egy \underline{A} mátrix elemeinek tekinthetjük: $\underline{A} = [a_{ij}]$.

A változókat és az egyenletek jobboldalán álló számokat oszlopvektorok alakjában vehetjük fel: $\underline{x} = [x_1 \ x_2 \ \dots \ x_n]^*$ és $\underline{b} = [b_1 \ b_2 \ \dots \ b_m]^*$.

Így az egyenletrendszer röviden, mátrixaritmetikai írásmóddal adható meg:

$$\underline{A} \cdot \underline{x} = \underline{b}.$$

Példa: Legyen az egyenletrendszerünk a következő:

$$\begin{array}{rclclclcl} x_1 & + & 2x_2 & + & 6x_3 & & + & 3x_5 & = & 1 & \text{Ekkor az } \underline{A} = & \begin{bmatrix} 1 & 2 & 6 & 0 & 3 \\ 1 & 1 & 4 & 1 & 1 \\ 2 & 1 & 6 & 3 & 0 \end{bmatrix} \\ x_1 & + & x_2 & + & 4x_3 & + & x_4 & + & x_5 & = & 2 \\ 2x_1 & + & x_2 & + & 6x_3 & + & 3x_4 & & & = & 5 \end{array}$$

$$\underline{x} = [x_1 \ x_2 \ x_3 \ x_4 \ x_5]^* \text{ és } \underline{b} = [1 \ 2 \ 5]^*$$

A lineáris egyenletrendszereknél **külön vizsgáljuk a megoldhatóságot** és ha van megoldás, akkor megadjuk a **megoldóképletet**.

Tétel: Az $\underline{A}\underline{x}=\underline{b}$ egyenletrendszernek akkor és csak akkor van megoldása, ha a \underline{b} kompatibilis az \underline{A} oszlopvektor terével.

Bizonyítás: Az $\underline{A}\underline{x}$ szorzat egy oszlopvektor, ami az \underline{A} oszlopvektorainak lineáris kombinációja, tehát az \underline{A} oszlopvektor terének egy vektora.

Olyan \underline{x} vektor, amellyel a lineáris kombináció a \underline{b} vektort állítja elő, csak akkor létezik, ha a \underline{b} kompatibilis az \underline{A} oszlopvektor terével.

Tétel: Az $\underline{A}\underline{x}=\underline{b}$ egyenletrendszer általános megoldása:

$$\underline{x}_r = \underline{d} - \underline{D} \cdot \underline{x}_s,$$

ahol $r = \text{rang } \underline{A}$. Az \underline{x}_r a rangnak megfelelő számú x_i változóból álló vektor.

A \underline{d} a \underline{b} vektornak az \underline{A} mátrix r elemű bázisán vett új koordinátáiból álló vektor.

\underline{D} az \underline{A} bázisba be nem került vektorainak új koordinátáiból áll.

Az \underline{x}_s az ú.n. szabad változók vektora pedig az egyenletrendszer n változója közül az r darabon felülieket, $n-r=s$ változót tartalmaz.

Az $s=n-r$ számot az egyenletrendszer **szabadságfokának** nevezzük.

Az általános megoldás képletét és benne a betűk jelentését célszerű alaposan megjegyezni!

A megoldóképlet **igazolása**:

Az \underline{A} mátrix szorzattá alakítható (faktorizáció): $\underline{A} = \underline{A}_1 \cdot [\underline{E}_r \ \underline{D}]$,

ahol \underline{A}_1 az \underline{A} rangjának megfelelő számú (r darab) független oszlopvektorból áll.

Ha \underline{b} kompatibilis az \underline{A} oszlopvektor terével, akkor: $\underline{b} = \underline{A}_1 \cdot \underline{d}$, ahol \underline{d} a \underline{b} -nek az \underline{A}_1 oszlopvektoraira vonatkozó koordinátáit tartalmazza.

Így igaz a következő: $\underline{A}\underline{x} = \underline{A}_1 \cdot [\underline{E}_r \ \underline{D}]\underline{x} = \underline{b} = \underline{A}_1 \cdot \underline{d}$, amiből: $[\underline{E}_r \ \underline{D}]\underline{x} = \underline{d}$.

Az \underline{x} vektort bontsuk fel a rangnak megfelelő számú változóra, ez legyen \underline{x}_r és a „többi” változót tartalmazó \underline{x}_s vektorra. Ekkor:

$$[\underline{E}_r \ \underline{D}] \cdot [\underline{x}_r \ \underline{x}_s]^* = \underline{E}_r \underline{x}_r + \underline{D} \cdot \underline{x}_s = \underline{x}_r + \underline{D} \cdot \underline{x}_s = \underline{d}.$$

(Mátrix szorzás történt és tudjuk, hogy $\underline{E}_r \underline{x}_r = \underline{x}_r$)

A mátrixegyenletet rendezve:

$$\underline{x}_r = \underline{d} - \underline{D} \cdot \underline{x}_s$$

Példa: Adjuk meg az általános megoldást:

$$\begin{array}{rcccccc} x_1 & + & 2x_2 & + & 6x_3 & & + & & 3x_5 & = & 1 \\ x_1 & + & x_2 & + & 4x_3 & + & x_4 & + & x_5 & = & 2 \\ 2x_1 & + & x_2 & + & 6x_3 & + & 3x_4 & & & = & 5 \end{array}$$

Az egyenletrendszer megoldásához először a **megoldhatóságot** kell vizsgálni.

Ezután az általános megoldást vesszük fel.

Mindez történhet **egy** táblázat sorozattal:

	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	b	x_2	x_3	x_4	x_5	b	x_3	x_4	x_5	b
x_1	1	2	6	0	3	1	2	6	0	3	1	2	2	-1	3
x_2	1	1	4	1	1	2	-1	-2	1	-2	1	2	-1	2	-1
	2	1	6	3	0	5	-3	-6	3	-6	3	0	0	0	0

A táblázatokban egyenletrendszer megoldáskor az egyes oszlopokat a megfelelő változókkal jelöljük.

Látható, hogy a **b kompatibilis** az **A oszlopvektor terével**.
(Az utolsó táblázat 3. sorában csupa 0 van.)

Így az **egyenletrendszer megoldható**.

Az **általános megoldás**:
$$\begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 3 \\ -1 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 2 & 2 & -1 \\ 2 & -1 & 2 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} x_3 \\ x_4 \\ x_5 \end{bmatrix}$$

Az **általános megoldást** írhatjuk az **egyes koordináták egyenlősége** alapján:

$$x_1 = 3 - 2x_3 - 2x_4 + x_5$$

$$x_2 = -1 - 2x_3 + x_4 - 2x_5$$

Az x_3, x_4, x_5 „**szabad változók**” tetszőleges valós számok lehetnek.

Az egyenletrendszer **szabadságfoka** tehát **3**.

Elnevezés: Ha a szabad változóknak konkrét számértékeket adunk, akkor az egyenletrendszer **partikuláris** megoldását kapjuk.

Példa: Az $x_1=3-2x_3-2x_4+x_5$
 $x_2=-1-2x_3+x_4-2x_5$ általános megoldásában $x_3=1$, $x_4=-2$, $x_5=0$,

akkor az egyenletrendszer egy **partikuláris megoldását** kapjuk:

$$\underline{x}_p = [5 \ -3 \ 1 \ -2 \ 0]^*$$

Elnevezés: Ha a szabad változóknak számértékként 0-t adunk, akkor az egyenletrendszer egy **bázismegoldását** kapjuk.

Esetünkben **például:** $\underline{x}_b = [3 \ -1 \ 0 \ 0 \ 0]^*$.

Az egyenletrendszernek több bázismegoldása is lehet, a bázisba bevont egyik oszlopvektort (az \underline{x}_r egyik elemét) kicserélhetjük az \underline{x}_s egyik oszlopvektorával.

Példa: Adjunk meg a fenti általános megoldásból egy **másik** bázismegoldást!

A **bázistranszformáció** táblázatát használjuk. Az utolsó táblázatunkban hajtsuk végre az $\underline{x}_2 \leftrightarrow \underline{x}_4$ cserét:

	x_3	x_4	x_5	b
x_1	2	2	-1	3
x_2	2	-1	2	-1
	0	0	0	0

A bázismegoldáshoz csak a \underline{b} „legújabb” koordinátájára van szükség. Az oszlopfőn lévő változók értékei nullák.

Az újabb bázismegoldás: $\underline{x}_{b2} = [1 \ 0 \ 0 \ 1 \ 0]^*$.

A mátrix inverze

A **mátrix inverzén** olyan mátrixot értük, amellyel **szorozva az eredeti mátrixot** eredményül **egységmátrixot** kapunk.

Egy mátrixot **balról** is és **jobbról** is szorozhatunk, így általában **két különböző** inverz mátrix létezhet:

ha $\underline{A} \cdot \underline{X} = \underline{E}$, akkor \underline{X} jobboldali inverz, jelöléssel: $\underline{X} = \underline{A}_j^{-1}$

ha $\underline{Y} \cdot \underline{A} = \underline{E}$, akkor \underline{Y} baloldali inverz, jelöléssel: $\underline{Y} = \underline{A}_b^{-1}$

Tétel: Ha \underline{A} nem szinguláris, akkor $\underline{A}_j^{-1} = \underline{A}_b^{-1} = \underline{A}^{-1}$. *A tételt nem bizonyítjuk.*

A **mátrix invertálása** (ha lehetséges) úgy történhet, hogy a **mátrix oszlopvektoraival** az elemi bázistranszformáció lépéseivel **kicseréljük a triviális bázis egységvektorait**.

Az egységvektoroknak az új bázison vett (rendezett) koordinátái adják az **inverz mátrixot**.

Példa: Adjuk meg az \underline{A} inverzét, ha

$$\underline{A} = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 1 \\ 2 & 5 & 4 \\ 2 & 6 & 7 \end{bmatrix}$$

Megoldás: „teljes” bázistranszformációt hajtunk végre:

Az \underline{A} inverze: $\underline{A}^{-1} = \begin{bmatrix} 11 & -8 & 3 \\ -6 & 5 & -2 \\ 2 & -2 & 1 \end{bmatrix}$

	a_1	a_2	a_3	e_1	a_2	a_3	e_1	e_2	a_3	e_1	e_2	e_3
$a_1 \leftarrow e_1$	1	2	1	1	2	1	5	-2	-3	11	-8	3
$a_2 \leftarrow e_2$	2	5	4	-2	1	2	-2	1	2	-6	5	-2
$a_3 \leftarrow e_3$	2	6	7	-2	2	5	2	-2	1	2	-2	1

Ellenőrizhetjük, hogy a mátrix és az inverz szorzata egységmátrixot eredményez.

Példa: Az $\underline{a} = [1 \ -1 \ 2]^*$ és $\underline{b} = [-1 \ 3 \ 2]^*$ vektorok ismeretében adja meg az $\underline{a} \cdot \underline{b}^* - \underline{E}$ inverzét, ahol \underline{E} a megfelelő egységmátrix.

Megoldás: Az $\underline{a} \cdot \underline{b}^*$ diadikus szorzat:

$$\underline{a} \cdot \underline{b}^* = \begin{bmatrix} -1 & 3 & 2 \\ 1 & -3 & -2 \\ -2 & 6 & 4 \end{bmatrix} \quad \text{és} \quad \underline{a} \cdot \underline{b}^* - \underline{E}_3 = \begin{bmatrix} -2 & 3 & 2 \\ 1 & -4 & -2 \\ -2 & 6 & 3 \end{bmatrix} := \underline{A}.$$

Az \underline{A} invertálása:

	a_1	a_2	a_3	e_2	a_2	a_3	e_2	a_e	e_3	e_2	e_1	e_3
a_2	-2	3	2	2	-5	-2	-2	-1	-2	2	-1	2
a_1	1	-4	-2	1	-4	-2	-3	0	-2	-3	0	-2
a_3	-2	6	3	2	-2	-1	-2	2	-1	-6	2	-5

(A táblázat baloldalán az „evidensen” ott lévő egységvektorokat nem írtuk ki, csak helyettesítettük.)

Az **inverz mátrix** felvételéhez az utolsó táblázatot **rendezni kell:**

az új bázis vektorai **sorkezdőként** $\mathbf{a}_1, \mathbf{a}_2, \mathbf{a}_3$ sorrendben szerepeljenek és az **oszlopfőn** az egységvektorok is $\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \mathbf{e}_3$ sorrendben legyenek.

Például az inverz mátrix első sorának első eleme az \mathbf{e}_1 -nek \mathbf{a}_1 -re vonatkozó koordinátája: **0** legyen.

Az első sor második eleme az \mathbf{e}_2 -nek \mathbf{a}_1 -re vonatkozó koordinátája legyen: **-2**, és így tovább.

Az **inverz mátrix:**

$$\underline{A}^{-1} = \begin{bmatrix} 0 & -3 & -2 \\ -1 & 2 & 2 \\ 2 & -6 & 5 \end{bmatrix}$$

Ellenőrzés: annak kell teljesülnie, hogy $\underline{A} \cdot \underline{A}^{-1} = \underline{E}$.

$$\begin{bmatrix} -2 & 3 & 2 \\ 1 & -4 & -2 \\ -2 & 6 & 3 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 0 & -3 & -2 \\ -1 & 2 & 2 \\ 2 & -6 & 5 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

Megjegyzés: Ha az $\underline{A}\underline{x}=\underline{b}$ egyenletrendszer megoldható és az \underline{A} nem szinguláris, akkor: $\underline{x}=\underline{A}^{-1}\cdot\underline{b}$. (Ugyanis ekkor az $\underline{A}\underline{x}=\underline{b}$ -t az \underline{A}^{-1} -gyel balról beszorozhattuk.)

Tehát a fenti (speciális) egyenletrendszert az inverzmátrix felhasználásával megoldhatjuk.

Példa: Adottak az \underline{A} , \underline{B} , \underline{C} mátrixok:

$$\underline{A}=\begin{bmatrix} -1 & 1 & 2 \\ -2 & 1 & -3 \\ 1 & 0 & 4 \end{bmatrix} \quad \underline{B}=\begin{bmatrix} -4 & 4 & 5 \\ -5 & 6 & 7 \\ 1 & -1 & -1 \end{bmatrix} \quad \underline{C}=\langle 1 \quad -2 \quad 3 \rangle.$$

a.) Igazolja, hogy \underline{A} és \underline{B} egymás inverzei!

b.) Adja meg az $\underline{A}\cdot\underline{x}=\underline{1}$ és a $\underline{B}\cdot\underline{X}=\underline{C}$ megoldásait!

Megoldás: a.) Ha inverzek, akkor a szorzatuk egységmátrix, tehát ez esetben szükségtelen a bázistranszformáció elvégzése. Valóban: $\underline{A}\cdot\underline{B}=\underline{E}_3$.

b.) $\underline{A}\cdot\underline{x}=\underline{1}$ -ből: $\underline{x}=\underline{A}^{-1}\cdot\underline{1}=(\text{mivel } \underline{A}^{-1}=\underline{B})=\underline{B}\cdot\underline{1}=[5 \quad 8 \quad -1]^*$.

$$\text{A } \underline{B}\cdot\underline{X}=\underline{C}\text{-ből: } \underline{X}=\underline{B}^{-1}\underline{C}=\underline{A}\cdot\underline{C}=\begin{bmatrix} -1 & -2 & 6 \\ -2 & -2 & -9 \\ -1 & 0 & 12 \end{bmatrix}$$

A megoldások elég egyszerűek lettek.

Tétel: $(\underline{A}\cdot\underline{B})^{-1}=\underline{B}^{-1}\cdot\underline{A}^{-1}$. (Az invertálás antikommutatív.)

Bizonyítás: Ha mindkét oldalt szorozzuk $\underline{A}\cdot\underline{B}$ -vel, ugyanazt az egységmátrixot kapjuk.

A fejezet tárgyalását befejeztük.